

BLOOD AND FAITH: THE PURGING OF MUSLIM SPAIN

Matthew Carr

Hurst and Company, VII, 383 or.

London, 2009

Gaurkotasun handiko liburua da iruzkindu behar duguna, berez Historiako liburua den arren. Gai nagusia, izenburuak argitzen duen bezala, Espainiako musulmanak dira, alegia, mendez mende atzenduta egon ondoren azken hamarkadan immigrazioari esker berpiztu den *auzia*. Eta *auzia* diogu, gaur egun ere Espainian musulman komunitate bat sortu izana espainiar gehienentzat *auzi* gisa planteatzen delako. Liburuaren azken kapituluaren arazo honi buruzko aipamen esplizituak aurki daitezke.

Baina liburuaren bukaerara (hots, ondorioetara) salto egin aurretik, beharrezkoa da haren ezaugarriak deskribatzea, gaingiroki baino ez bada ere. Esan dugun bezala, berez Historiako liburu bat da, gai nagusizat duena Iberiar penintsulan duela hamarkada bat arte bizi izan zen azken komunitate musulmanaren historia jasotzea. «Komunitate» diogu, ziur aski berba guztiz egokia ez den arren, baina hobe baten faltan, ez baita erraza *komunitate* hori etiketa bakar batez ezaugarritzea. Bi ezaugarri nagusi ditu komunitate horrek: bata, eta nagusia, garaiko kronika eta aipamen historiko guztietan aho batez eta zehatz-mehatz ezaugarrituta agertzen da beti termino bakar baten bidez, *moriskoak*, eta bigarrena, komunitateari batasuna ematen diona, izanaz harantzago, haren jatorri erlijioso da, uste komuna baita garaiko autoritateentzat komunitate horretako

kideak egiazko musulmanak zirela, euren erlijioa ageriki praktikatu ezin zuten arren.

1. irudia. *Blood and faith: the purging of Muslim Spain* argitalpenaren azala.

Beraz, Espainiako (zehatz-mehatz esanda, Espainiar monarkia deitzen zen erresuma eta lurralde batasuneko) *moriskoek* Historia bat da aurrean duguna, bi mutur kronologikoak 1492 eta 1614 direlarik. Labur: Espainiako moriskoek historia XVI. mendean.

Eta zer dira moriskoak? Komunitate erlijioso bat? Gutxiengo etniko bat? Komunitate bakar bat ote dira ala lurralde batetik bestera ezaugarri aski desberdinak dituzte? Denetarik pixka bat. Teknikoki hitz eginda, *moriskoak* kristauak dira, hots, 1500etik aurrera Espainiako monarkiaren lurraldeetan legearen inperatiboz formalki kristautasunera konbertitu behar izan zuten musulmanek; musulman horiek, jakina denez, Espainiako errege-erreginen

suje naturalak ziren, alegia, Gaztelako eta Aragoiko erregeek zeinek bere garaian konkistatu eta menperatutako lurraldeetan bizi ziren musulmanak; jakina denez ere, 1492tik aurrera ez dago erresuma musulmanik penintsulan eta, beraz, musulman guztiak errege kristauen menpekoak dira, zehazki esanda, Espainiako Errege-Erregina Katolikoan sujetak. Printzipioz, hor ez legoke ez ezer arrarorik ez berritasunik; izan ere, penintsulako errege kristauak *beti* izan zituzten menpeko musulmanak, hots, Hegoalderako hedatzeari ekiten dioten puntutik X. mendean. Jakina denez berriz ere, konkistak ez zekarren berez eta automatikoki erlijio aldaketarik; kristau apaiz eta autoritateak beti saiatu ziren beren menpekoak kristautzen, baina hartarako ez zegoen inolako lege-derrigorotasunik; 1492an ere, Granada erortzen delarik sinatzen den hitzarmenean errege-erreginek argi eta garbi aitortzen dute musulman izaten segitu nahi dutenek askatasun osoa izango dutela horretarako. Jakina denez, azkenengo aldiz diogu, hamarkada bat nahikoa izan zen Espainiako erregeek (hola deituko diegu erosotasunaren amoregatik) beren hitza jan zezaten, intolerantziatzko politika gogor bati ekiteko. Liburu honen egilearen izenburuan jasotzen denez, hortik aurrera Espainiako ideologia ofiziala eta herritarren mentalitatea bi elementu ordura arte desberdinen batasun sakratuan oinarrituko da: odola eta fedea; beste hitz batzuekin esanda, aurrerantzean ez da aski izango kristau *fedea*, hortaz gain ezinbestekoa izango da kristau *odola*, alegia, *kristau zaharren* ondorengo izatea.

Arazo hau, hots, *kristau zahar*, *kristau berri* eta *odol garbitasunaren* arazoa, batez ere juduen arazoekin lotuta aurkeztu izan da. Sarritan errepikatu

izan da 1492an Errege-Erregina Katolikoan beren erresumetako juduak erbesteratu zituztela, politika intolerante bati hasiera emanez, eta XVI. eta XVII. mendeetan zehar (eta gero ere) Espainiako Inkisizioak gogor jo zuela penintsulan geratu ziren kristau juduen (*judukonbertsoen*) aurka, batetik beti kristatu susmagarritzat izan baizituzten, eta bestetik inoiz ez zutelako haien ondorengoak begi onez ikusi, *odol kutsatua* baitzuten. Espainia inperialaren ideologia ofiziala eta herritarren mentalitatea (euskaldun guztiz gehienek entusiastikoki partekatua, bide batez esanda) *odol garbitasunean* oinarritzen baitzen, alegia, juduen eta judukonbertsoen marginazio eta pertsekuzio sistematikoa. Liburu honen meritua da gogoratzea juduez gain bazela bigarren talde marginatu bat, *moriskoak*, bere historia propioa duena, askoz ere gutxiago ikertu eta gogoratu dena eta, nire irudiko, juduena baino askoz ere patu gaiztoagoa pairatu zuena.

Izan ere, 1492tik aurrerako hamarkadan aldaketa sakon bat gertatzen da Espainiako politikan; 1492an oraindik errege-erreginaren politika guztiz integrazionista eta asimilazionista zen, alegia, egia zen *konbertitu nahi izan ez zuten juduak* Espainiatik ohilduak izan zirela, baina erregeak gogor saiatu ziren konbertsioak lortzen eta konbertituei bermatzen ohorezko postuei atxiki ahal izango zirela kristau gizartean; baina 1500etik aurrera, musulmanen arazoa lehen mailara pasatzen denean, bestelakoa izango da politika: derrigorrezko konbertsioa ala heriotza, erbesteratzeko aukera ere eman gabe. Horrela sortzen da *moriskoen auzia*, termino hauetan ulertuta: bada komunitate bat (*moriskoak*) formalki kristau komunitate zabalean integratu nahi dena, baina *de facto* integraziorako aukerarik eman gabe, beti aldean

baitaramate beren *odol kutsatuaren* jatorrizko bekatu ezabaezina; derrigorrez kristautuko dituzte, era berean beren jatorrizko hizkuntza, janzkera, ohitura, kantu, dantza, musika, gastronomia... debekatu eta kristauena harraziko zaie, onean edo txarrean, baina hori guztia lortuta ere (XVII. mende bukaerako morisko asko itxura batera erabat bereiztezinak ziren kristauen aldean) beren jatorrizko *marka berezgarriekin* segituko dute, gizarte kristauan benetan integratu gabe; izan ere, kristau gizarte horrek ez zuen bere baitan onartzen *odol kutsatun*.

Ez da hau lekua auzi hori mailaz maila segitzeko. Irakurleari abisu eman nahi diogu aipagai dugun liburuan auzi horren segimendu xehe eta argia aurkituko duela, gertakari nagusi guztien deskribapen argia hari kronologiko bati segituz. Liburu zehatza da eta, era berean, irakurteraza: oso narratiboa eta anekdotaz eta gertakariz betea. Izan ere, egilea historilaria baino kazetaria da lanbidez, eta lan akademiko astun baten jitea eman beharrean kazetari-tzako teknikak darabilzki narratioari bizitasuna eta interesgarritasuna emateko. Beraz, bizpahiru ezaugarri nagusietan zentratuko gara.

Lehenengo eta behin, tragediaren dimentsioa. Behin eta berriro ikusten dugu *morisko*en kontra praktikatu ziren mota guztietako jukutriak eta bidegabekeriak. Benetako pertsekuzio latz baten aurrean gaude, puntu askotan paralelismo garbiak dituen XX. mendeko holokausto ezagun batzuekin, dela Jugoslavia ohiko garbiketa etnikoa, dela juduen aurkako sarraski politika. Azken paralelismo honi dagokionez azpimarratu nahi dugu badela bi kasuen artean alde nabarmen bat, hots, Espainian ez zen gertatu, Alema-

nian bezala, hilketa sistematiko bat, baina bai gorrotozko politika kupidagabe bat puntu askotan haren oihartzuna dakarkiguna. Sarritan kontakizunak izugarrizko dramatismoa hartzen du, kasu zehatzak aipatzen eta deskribatzen direnean, hala nola behin baino gehiagotan Inkisizioak sutara kondemnatuak zirenak plaza nagusian erretzera zeramatzatenean, kiskaliak izan zitezten, herritarrek harrikatuak izan zirela islamdar errezuak (edo horren antzik izan zezakeen zerbait) beren kolporako marmuxkatzeagatik beragatik. Edota espainiar teologo, legelari eta agintarien artean izandako eztabaida *sakonak* erabakitzeke ea zilegi zen gurasoei laupabost urte baino gutxiagoko umeak beraiekin eramaten uztea erbestera ohilduak zirelarik, mairu herrian haziak izango baitziren hartara (gogoratu behar da guraso horiek ez zutela bertan gelditu ahal izateko inolako aukerarik, beraz, benetan eztabaidatzen zena zen ea erbesteratzeaz gain euren umeak ere kenduko ote zizkieten, *kristau heziketa* emateko). Gorrotoa, gorroto beltzaren kontakizun kupidagabea.

Bigarren puntua teknikoagoa da. Izan ere, espainiar agintarientzat guztiak *moriskoak* izateak ez dakar, berez, beraien artean komunitate bakar bat osatzen zutela pentsatzea. Aitzitik, liburuan zehar froga garbiak antzeman daitezke kontrako norabideak, alegia, desberdintasun oso handiak zeudela Granadako, Gaztelako, Valentziako erresumako edo Aragoiko *morisko* komunitateen artean. Nire iritziz, puntu hau liburuko ahulena da, ez baita aski argi esplikatzen eta gero kontraesan biziak sortzen ditu kontakizunean. Horrela, ikusten dugu nola moriskoak ohiltzeko dekretuak herriaren sostengu zabala izan zuen Valentziako erresuman edo Aragoian (non susma daite-

keen kristauen eta *moriskoen* arteko harreman sozialak oso gatazkatsuak zirela) baina kontrako norabideko protestak sortu zituen Gaztelako lurralde gehienetan, non badirudien *moriskoen* komunitateak, txikiagoak izateaz gain, askoz ere hobeto zeudela integratuta bertako gizartean. Nire ustez Espainiako historiografiaren akats tipiko baten aurrean gaude, hau da, aurrez jakintzat ematea Espainiaren batasun sozio-kulturala, XVI. mendean gaur egun baino askoz ere ahulagoa zelarik (eta badakigu gaur egun ere sarritan ez dela datu argi bat). Agian liburuaren egilea historialari profesionala ez izateak badu zerikusirik ahuldade horretan.

Hirugarrenik aipa dezakegu azken kapituluan egilea saiitzen dela mende bat baino gehiago iraun zuen pertsekuzio sistematiko horren balantze bat egiten eta gure garaiarekin paralelismoak bilatzen, modu aski egokian nire uste apalean. Eta hor berriz ere juduen

auzira gatoz: benetan tragikoa da ikus-tea europarren begietan zinez anaiak izan behar zuten bi gutxiengo etniko-erlijiosoak (juduak eta musulmanak), erran nahi baita, europarren gorrotoak eta pertsekuzioek anaitutako herriak izan beharko luketeenak, elkarren artean erabat etsaituta bizi diren gaur egun. Zer pentsatu handia ematen duen puntua.

Eta gure aldetik ere ondorioetara joz: gomendagarria guttiz deritzogu liburu honi, bai gaiarengatik, bai idazkeragatik, bai edukiagatik. Meritua handia du: gutxi aipatua den tragedia bat gure oroimenera ekartzea eta gaur egungo arazo zehatz batzuekin argi eta garbi lotzea. Ez da gutxi, inola ere. Izan ditzakeen inkoherentziak edo gabeziak oso txikiak dira lorpen horien aldean.

Pruden Gartzia